

Запропонована модель опису синтаксичних фразеологізмів покликана забезпечити їх всебічний аналіз та можливість відмежування від подібних або близьких мовних явищ.

Література

1. Величко 1996: Величко А. В. Синтаксическая фразеология для русских и иностранцев / А. В. Величко. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 96 с.
2. Всеволодова, Лим Су 2002: Всеволодова М. В., Лим Су Ён. Принципы лингвистического описания синтаксических фразеологизмов: На материале синтаксических фразеологизмов со значением оценки / М. В. Всеволодова, Ён Лим Су. – М. : МАКС Пресс, 2002. – 164 с.
3. РГ 1980: Русская грамматика: В 2-х т. – Т. 2. Синтаксис / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Наука, 1980. – 709 с.
4. Ситар 2005: Ситар Г. В. Статистичні критерії аналізу синтаксичних фразеологізмів / Г. В. Ситар // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – Вінниця : ДонНУ, 2015. – № 1-2. – С. 245-256.
5. Шмелёв 2006: Шмелёв Д. Н. Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке / Д. Н. Шмелёв. – М. : URSS, 2006. – 148 с.
6. Fillmore C. J., Kay P., O'Connor M. C. Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: the Case of *let alone* / C. J. Fillmore, P. Kay, M. C. O'Connor // Language. – 1988. – 64(3). – Pp. 501–538.
7. Goldberg A. E. Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. 1 edition / A. E. Goldberg. – University Of Chicago Press, March 15, 1995. – 271 p.

Підсекція української мови

УДК 81.367

СИНТАКСИЧНІ КОНКРЕТИЗАТОРИ В СТРУКТУРІ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ

І. О. Аксьонова

У сучасній лінгвістиці розробляються різні аспекти дослідження простого ускладненого речення. Питання конструкцій конкретизування привертало увагу багатьох мовознавців: І. М. Арібжанової, В. В. Бабайцевої, Н. С. Валгіної, І. Р. Вихованця, Є. М. Галкіної-Федорук, О. М. Гвоздева, Л. В. Захарової, Б. М. Кулика, М. Я. Оленяк, О. М. Пешковського, А. Ф. Прияткіної, О. Г. Руднева, Т. Б. Фунтової, М. М. Шанського та ін. Незважаючи на певні успіхи, компоненти зі значенням конкретизування залишаються маловивченими.

Конкретизувальні структури лінгвісти почали вивчати з II половини ХХ ст., проте і на сьогодні немає загальноприйнятого системного погляду щодо цієї категорії, також відсутня чітка наукова теорія, що є причиною нерозмежування уточнювальних членів речення із поясненням, відокремленими членами речення, однорідними членами речення, включенням і т. ін. Висока частотність використання синтаксичних конкретизаторів, необхідність їхнього ґрунтовного осмислення з позиції нових досягнень лінгвістики вимагає нових пошуків у цій галузі синтаксису.

Спочатку уточнення розглядали лише як одну з умов відокремлення другорядних членів речення, але згодом уточнення набуває самостійного статусу. Як зазначає І. М. Арібжанова, це поняття віднесли до окремого підвиду відокремлення, отже, змінили вектор розуміння уточнення як властивості (умови) відокремлення на вектор потрактування уточнення як підтипу відокремлення.

Увів поняття про уточнення як синтаксичне явище М. М. Шанський: «Уточнення як пояснювальні члени виступають у реченні ... завжди у вигляді відокремленого члена, як правило – після того члена, який вони пояснюють або визначають, і можуть бути при будь-якому члені речення» [2, с. 92].

За нетривалий час досліджень конструкцій зі значенням конкретизування в граматиці виникає суперечливе уявлення про уточнення.

В україністиці вперше відомості про уточнювальні члени речення з'являються в працях О. М. Пархоменка, Б. М. Кулика та ін. Наприклад, Б. М. Кулик дає таке визначення: «В різних стилях мовлення вживаються слова і словосполучення, які служать для уточнення, роз'яснення змісту якогось члена. Такі члени речення називаються уточнюючими» [4, с. 167]. Мовознавець наголошує, що уточнення майже завжди пов'язується з обмеженням уточнюваного поняття, звуженням його.

В «Русской грамматике» автори використовують термін «пояснювальні відокремлені звороти», які уточнюють, конкретизують той чи інший член речення. Як зазначають мовознавці, на відміну від напівпредикативних зворотів відокремлення пояснювального звороту залежить не від граматичної природи його головного слова, а від інших факторів: самого значення уточнення чи пояснення та обсягу відокремленої групи. В «Русской грамматике» дослідники пропонують класифікацію «пояснювальних зворотів» за морфологічним принципом. Згідно з нею виділяють субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні, вербумфінитні, інфінитивні «пояснювальні звороти».

І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська в навчальному посібнику «Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання» зазначають, що уточнювальні одиниці не є членами речення і доречніше вести мову про «пояснювально-уточнювальні звороти». Це поняття мовознавці тлумачать так: «під пояснювально-уточнювальними зворотами необхідно розуміти такі відокремлені конструкції, які пов'язуються з різними членами речення особливим пояснювальним чи уточнюючим зв'язком» [5, с. 364]. Дослідники розмежовують уточнення та відокремлені члени речення, вказують, що вони відрізняються структурно і семантично. Семантично уточнення «конкретизують компоненти висловлення, в той час як напівпредикативні звороти містять додаткове повідомлення. Зі структурного погляду пояснювально-уточнювальними зворотами можуть бути будь-які члени речення – головні і поширюючі, тоді як напівпредикативними – тільки поширюючі члени... Напівпредикативні звороти можуть бути постпозитивні і препозитивні, пояснювально-уточнюючі майже завжди постпозитивні, бо цього вимагає пояснення чи уточнення» [50, с. 364].

Уточнювальні конструкції І. Р. Вихованець кваліфікує як «опосередковані другорядні члени речення», у яких відповідно уточнювальні компоненти поєднуються з граматичною основою речення опосередкованим синтаксичним зв'язком.

А. П. Загнітко виокремлює речення з опосередкованими компонентами та пропонує виділяти уточнення на основі синтаксичних критеріїв і визначає такі ознаки: 1) безсполучниковий зв'язок членів ряду, 2) обов'язкова відокремлювальна інтонація, яка пов'язує другий член з першим і є єдиним показником відношень між ними. Дослідник зазначає, що уточнення має такі функції: обмеження (звуження обсягу позначуваного поняття або власне-уточнення), конкретизація (перший член характеризується неозначеним значенням), додатково-уточнювальне значення (другий член, уточнюючи попередній, водночас розвиває думку в новому напрямі).

Т. Б. Фунтова визначає уточнення як логіко-граматичну категорію, виділяє такі її диференційні ознаки: двочленність конструкції (уточнюваний – уточнювальний компонент), особливі комбінації засобів вираження компонентів уточнення; специфічна інтонація уточнення; безсполучниковий і сполучниковий зв'язок. Мовознавець зазначає, що уточнення необхідно відмежовувати від пояснення, включення, виключення, відокремлення, прикладки і т. д.

Поняття «відокремлені другорядні члени зі значенням уточнення» використовує Л. В. Захарова. Дослідниця тлумачить уточнювальну конструкцію як двокомпонентну структуру, основою якої є подвійний приєднувальний зв'язок і яка слугує синтаксичною формою для реалізації семантичного уточнення певного члена речення. Л. В. Захарова з'ясовує самостійний статус категорії уточнення, зіставляючи її з такими суміжними категоріями, як пояснення, включення.

Н. С. Фоміна розглядає синтаксичні конкретизатори як засіб утворення стилю прози М. С. Лескова. Науковець визначає широко межі поняття синтаксичних конкретизаторів. На думку Н. С. Фоміної, це пояснювальні конструкції, уточнювальні члени речення, субстантивні звороти, однорідні члени речення з препозитивним узагальнювальним словом та інші суміжні семантико-синтаксичні явища.

Отже, синтаксичний конкретизатор – це самостійна категорія, яка має свої диференційно-класифікаційні ознаки і потребує ґрунтовного осмислення, враховуючи нові досягнення лінгвістики.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык : Синтаксис / Е. М. Галкина-Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский. – М., 1958. – С. 87–96.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 2 : Синтаксис / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1961. – 285 с.
5. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навчальний посібник / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.

УДК 811.161.2:81'37

ІМПЕРАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ В МОВІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПОЧАТКУ ХХІ ст.: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА

К. О. Бортун

Вивчення функціонування наказового способу серед основних стилів сучасної української мови є актуальною проблемою в сучасній граматиці. Серед інших питань, що потребують теоретичного обґрунтування, на окрему увагу заслуговує вивчення імперативних висловлень у публіцистичному стилі. Граматичні ознаки та семантичні функції імперативних конструкцій висвітлено в науковій літературі таких вчених, як Д. Штелінг, В. Храковський, А. Володін, А. Ізотов, Л. Бірюлін, І. Вихованець К. Городенська, В. Горпинич, М. Жовтобрюх, А. Загнітко, М. Кулик, В. Русанівський).

Оскільки публіцистика є сферою масової комунікації, цим зумовлене те, що публіцистичний стиль має дуже значний діапазон поширення. З огляду на призначення